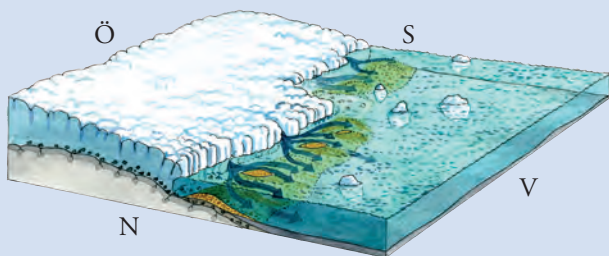
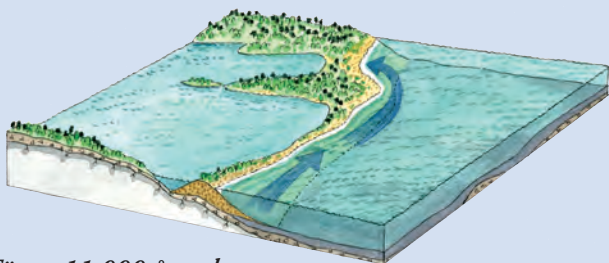

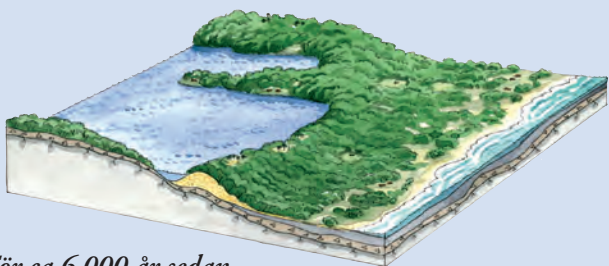
Bräckans bildning

För ca 14 500 år sedan står inlandsisens front vid platsen för Fjärås Bräcka. Grus och sten följer med smältvattnet och lagras vid iskanten. Dessutom samlas morän som transporterats inuti och framför isen. Avlagringarna blir med tiden mäktiga, eftersom isfronten rör sig fram och tillbaka på ungefär samma plats under lång tid. En israndbildning har bildats.

För ca 11 000 år sedan är isen borta och en landtunga har stigit ur havet. Den omformas av starka nordliga vindar, vågor och havsströmmar.

För ca 6 000 år sedan har Lygnern blivit en insjö. Landhöjningen leder till att strandlinjen förflyttas längre västerut i etapper.

Välkommen

Fjärås Bräcka är en mäktig israndbildning som reser sig 60 meter över den halländska kustslätten.

Backsippa
Pulsatilla vulgaris

Bräckan började bildas på havets botten redan för 14 500 år sedan. Den har internationellt intresse bland geologer och är tillsammans med Lygnern av riksintresse för naturvård. På krönet går ett forntida färdstråk som fram till medeltiden var en del av huvudvägen utmed västkusten. Då fanns vidsträckta ljungbevuxna marker i stora delar av Halland. Idag är dessa ljunghedar nästan helt försvunna, men på Fjärås Bräcka har en del av de öppna hedarna bevarats och återskapats. På så vis får vi människor möjlighet att uppleva ett unikt, historiskt landskap med de växter och djur som hör därtill.

Du är välkommen att vandra fritt på Fjärås Bräcka. Men visa alltid hänsyn till människor, djur och natur och uppmärksamma att särskilda föreskrifter gäller i naturreservatet.

Vägbeskrivning:

Tag avfart från E6, söder om Kungälv, mot Fjärås. Följ sedan skyltning mot Fjärås Bräcka.

Naturum Fjärås Bräcka
tel. 0300-54 30 70

Länsstyrelsen Halland
tel. 035-13 20 00
www.lansstyrelsen.se/halland

Kungälv Turistbyrå
Storgatan 15
tel. 0300-83 45 95
www.kungälv.se/turism

© Text och form: Jonas Stenström. Naturcentrum AB, Stenungsund. 0303-72 61 60. Illustrerad karta: Carina Lindkvist. Fjärilar: Kerstin Hagstrand-Velicu. Övriga illustrationer: Nils Forshed. Sjätte upplagan, 2015.

* FJÄRÅS BRÄCKA

Naturstig 1,5 km
Utgår från naturum

Länsstyrelsen
Halland

Naturreservat
i Hallands län

Vid Naturum börjar en naturstig, som följer Bräckans krön norrut mot kyrkan.

Den går sedan tillbaka öster om vägen. Utmed stigen finns nio nummerade stopp. På detta uppslag kan du läsa om vad du kan se eller göra utmed naturstigen.

1 Dammar med dricksvatten

Vattnet i dammarna här nedanför blir dricksvatten för Kungsbackaborna.

Det har pumpats hit från Lygnern i ett rör under Bräckan. Från dammarna sjunker vattnet ner genom Bräckans gruslager. Under denna filtrering som tar flera veckor blir sjövattnet rent. Det pumpas sedan upp till vattenverket och vidare till hushållen.

2 Sj:s gamla grustag

Att Bräckan här är så smal och brant, beror på att man fram till 1967 haft ett grustag i gropan nedanför.

Man grävde bort över en miljon ton grus, som bl a användes till att bygga järnvägar. Det motsvarar 5 miljoner fyllda badkar med grus. De första tjugo åren lastades gruset med vanliga skyfflar. Varje arbetare skulle varje dag fylla två järnvägsvagnar. Senare fick man grävmaskiner till hjälp.

3 Kungsbackafjorden

I väster skymtar du Kungsbackafjorden.

Där finns ett rikt marint liv och möjligheter till bad och rekreation. Fjorden är också naturreservat, liksom Fjärås Bräcka. Välkommen!

4 Pröva trappan

Pröva din ork och gå de 142 trappstegen ner i grustaget. På några trappsteg kan du se hur högt havet stod för 10 000–11 000 år sedan.

Dagens trappa är en rekonstruktion av en äldre trappa som fanns mellan 1917 och 1921. Den användes av resenärer, som reste mellan Västergötland–Halland–Göteborg. Ångbåt ankom och avgick från Fjärås Bräcka brygga i Lygnern. Passagerarna gick en stig över Bräckans krön och nerför den långa trappan. I grustaget fanns en liten järnvägsstation, där personvagnar avgick mot Fjärås för vidare transport till Göteborg.

5 Smaka på Bräckans goda vatten

Vattnet i pumpen är grundvatten från Fjärås Bräcka. Tryck på spaken och låt väl smaka.

6 Ångbåtsbryggan

Här nedanför låg förr Fjärås Bräcka brygga. Ångbåten Isa gick med dagliga turer från Sätila vid Lygnerns östra ände, under åren 1889 till 1921.

7 Backsippor

På krönet av Bräckan blommar backsippor, ofta redan i april. Senare, när de är överblommade står stora håriga bollar kvar. I dessa bollar finns frön som skall spridas och ge nya plantor. För att fröna skall kunna gro är det viktigt att marken slås eller betas.

8 Forntida färdväg

Ända sedan stenåldern har Bräckan varit en viktig färdväg för folk som färdades utmed kusten. Den var en landbrygga där man kunde ta sig fram torrskodd mellan Lygnern och Västerhavet. Även senare, när havsytan sjunkit, var Bräckan mer framkomlig än Fjäräslättens blöta sankmarker.

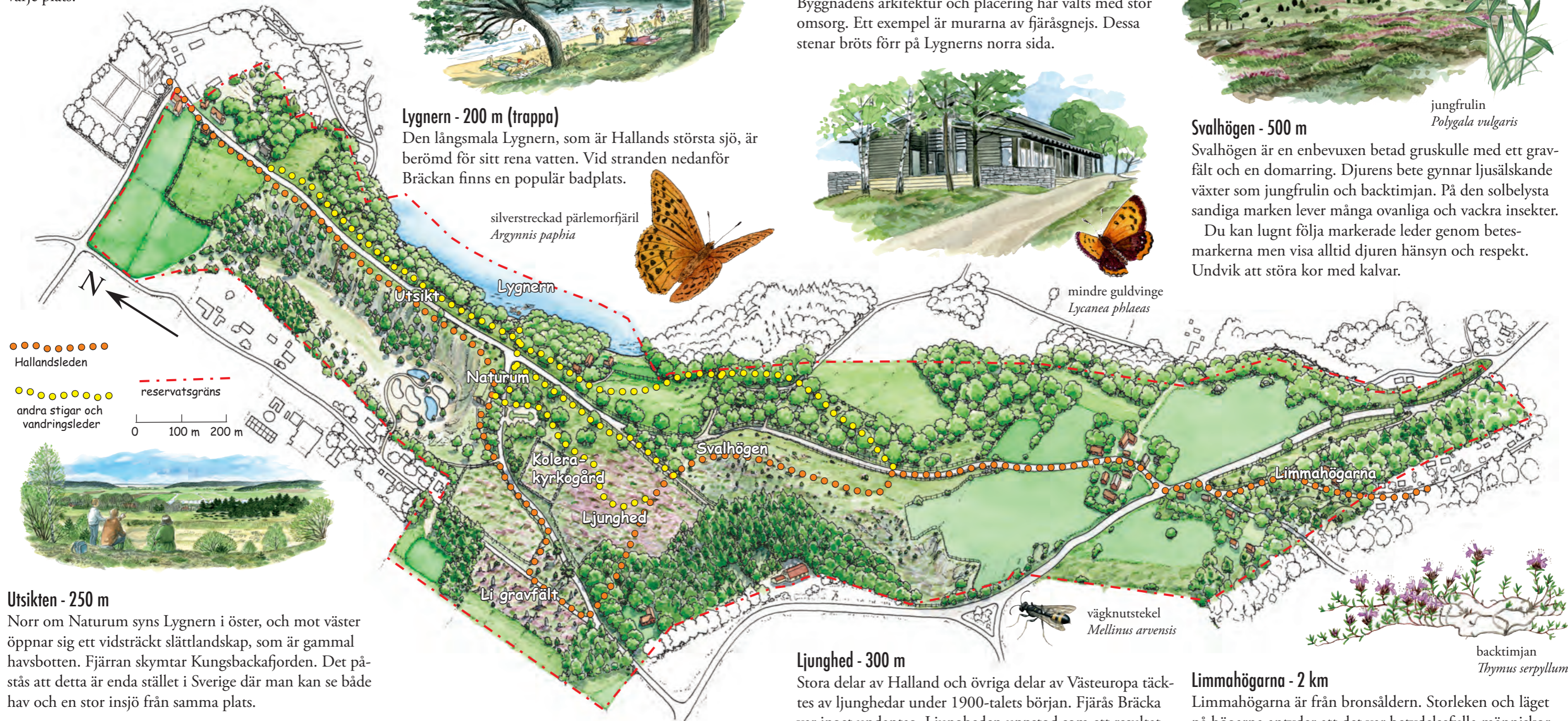
9 Bada eller fiska i Lygnern

Här går en stig och trappor ner till Lygnern. Tag ett dopp vid badplatsen eller pröva fiskelyckan i sjön. Den som vill fiska behöver fiskekort. Kortet kan köpas på Kungsbacka turistbyrå.

På upptäcktsfärd i landskapet

Välkommen på upptäcktsfärd i ett historiskt landskap. Kartan ger tips om spännande platser på Fjärås Bräcka. Avståndet från Naturum står i rubriken till varje plats.

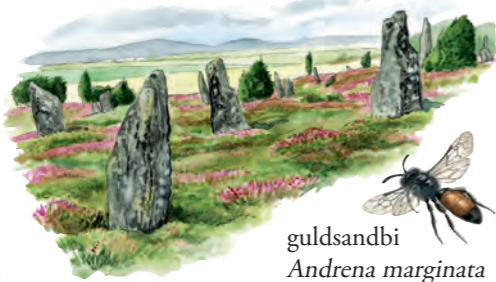

Utsikten - 250 m

Norr om Naturum syns Lygnern i öster, och mot väster öppnar sig ett vidsträckt slättlandskap, som är gammal havsbotten. Fjärran skymtar Kungsbackafjorden. Det påstås att detta är enda stället i Sverige där man kan se både hav och en stor insjö från samma plats.

Li gravfält - 350 m (backe)

Här finns Hallands största gravfält från järnåldern. Idag står här över hundra resta stenar och ett 40-tal andra lämningar. Stenarna har varit nästan dubbelt så många, men ett flertal försvann när man förr tog grus på platsen. Den höga stenen, som kallas "kung Frodes sten", står alldeles vid vägen.

guldsandbi
Andrena marginata

Kolerakyrkogård - 150 m

Här vilar några av de fjäråsbor som dog under en epidemi år 1834. Några anspråkslösa gravstenar står ännu kvar. Dessutom reste församlingen en större minnessten år 1954.

När de döda begravdes var det en öppen hed på Bräckan. Den miljön kan ha ansetts lämplig för att minska risken för smittspridning.

Ljunghed - 300 m

Stora delar av Halland och övriga delar av Västeuropa täcktes av Ljunghedar under 1900-talets början. Fjärås Bräcka var inget undantag. Ljungheden uppstod som ett resultat av svedjebruk, odling, bete och återkommande ljunghedbränning. Hedarna hade stor betydelse som betesmarker och djuren gick ofta ute året om. Ljungheden på Bräckan sköts idag på traditionellt sätt vilket innebär att den betas och att olika delar bränns med några års mellanrum.

blodbi
Sphecodes crassus

Lygnern - 200 m (trappa)

Den långsmala Lygnern, som är Hallands största sjö, är berömd för sitt rena vatten. Vid stranden nedanför Bräckan finns en populär badplats.

silverstreckad pärlemorfjäril
Argynnis paphia

Naturum

På Naturum Fjärås Bräcka finns café och utställning med information om reservatets djur, växter och historia. Byggnadens arkitektur och placering har valts med stor omsorg. Ett exempel är murarna av fjäråsgnejs. Dessa stenar bröts förr på Lygnerns norra sida.

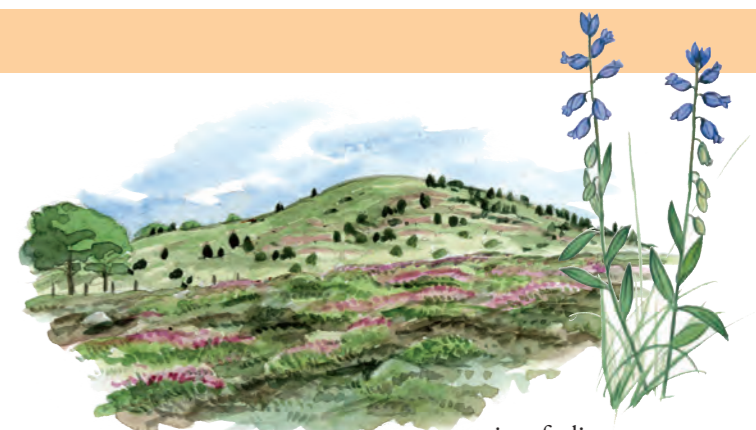

mindre guldvinge
Lycanea phlaeas

Svalhögen - 500 m

Svalhögen är en enbevuxen betad gruskulle med ett gravfält och en domarring. Djurens bete gynnar ljusälskande växter som jungfrulin och backtimjan. På den solbelysta sandiga marken lever många ovanliga och vackra insekter.

Du kan lugnt följa markerade leder genom betesmarkerna men visa alltid djuren hänsyn och respekt. Undvik att störa kor med kalvar.

jungfrulin
Polygala vulgaris

Limmahögarna - 2 km

Limmahögarna är från bronsåldern. Storleken och läget på högarna antyder att det var betydelsefulla människor som begravdes här.

Limmahögarna har varit tre till antalet men endast en av dem är välbevarad. Den har en grop på toppen som troligen grävts av någon skattjägare i tron om att den döde fått med sig rikedomar i graven.

De andra två gravhögarna har under årens lopp skadats genom grustäkt.

backtimjan
Thymus serpyllum

vägnutstekel
Mellinus arvensis